

Een ongenode gast: de jeugdadvocaat in de buitengerechtelijke jeugdhulp

Helene Asselman

Assistent KU Leuven, Instituut voor Sociaal Recht & Leuvens Instituut voor Criminologie; gastmedewerker UHasselt

Johan Put

Gewoon hoogleraar KU Leuven, Instituut voor Sociaal Recht & Leuvens Instituut voor Criminologie

ABSTRACTS

De (jeugd)advocaat is in de buitengerechtelijke, vrijwillige jeugdhulp niet zelden een onwelkome gast. Bij gebrek aan wettelijke bepalingen die zijn aanwezigheid voorschrijven, hangt het veelal af van de welwillendheid van de actoren in de jeugdhulp of de advocaat rechtsbijstand kan bieden aan de minderjarige cliënt in diens contacten met de jeugdhulp. In dit artikel wordt in hoofdzaak nagegaan of er juridische hefboomen zijn voor een recht op rechtsbijstand in de vrijwillige jeugdhulp, m.n. in het geval van een verschijning in een administratieve procedure of in gevallen van vrijheidsberoving. In de meeste gevallen moet hierop ontkennend worden geantwoord. Niettemin zijn er situaties waarin op basis van gezaghebbende internationale bepalingen kan worden verwacht dat de minderjarigen de mogelijkheid hebben zich te laten bijstaan door hun advocaat. Daarnaast kan de advocaat ook in de rol van vertrouwenspersoon aanwezig zijn bij alle gesprekken met de jeugdhulp, al zijn hierbij enkele bedenkingen te formuleren. Uiteraard veronderstelt de aanwezigheid van de jeugdadvocaat in de bijzondere context van de jeugdhulp een aangepaste houding en aandacht voor de niet-juridische aspecten van de materie.

Jeugdadvocaat – Integrale jeugdhulp – Buitengerechtelijke jeugdhulp – Vrijwillige jeugdhulp – Vertrouwenspersoon – Vrijheidsberoving

Youth lawyers are often unwelcome guests in the context of extrajudicial, voluntary youth care. In the absence of any statutory provision prescribing their presence, it depends mostly on the goodwill of the actors involved in youth care whether or not lawyers can offer legal assistance to underage clients. This contribution examines whether there is any legal leverage to support a right to legal assistance in the context of voluntary youth care, especially in case of an appearance in an administrative procedure or in case of a deprivation of liberty. The answer to this question is mostly negative. Nevertheless, based on some authoritative international provisions, it can be expected that minors have the possibility to be assisted by a lawyer. Furthermore, the lawyer can assist his client in all contacts with youth care through the figure of the 'confidential advisor', although there are some observations to be made in this regard. Obviously, the presence of a lawyer in the special context of youth care demands an adapted attitude and particular attention to the non-judicial aspects of this subject.

Youth lawyer – Voluntary youth care – Extrajudicial youth care – Confidential advisor – Deprivation of liberty

Les avocats de jeunes sont souvent des figures importunes dans le contexte de l'aide à la jeunesse extrajudiciaire (volontaire). A défaut de dispositions législatives prescrivant leur présence, il dépend souvent de la bonne volonté des intervenants en matière d'aide à la jeunesse si l'on autorise un jeune d'être assisté par un avocat. L'intention principal de cette contribution est de rechercher si l'on peut identifier un véritable droit à l'assistance juridique dans l'aide à la jeunesse volontaire, spécifiquement en cas d'une apparition dans une procédure administrative ou de privation de liberté. Dans la vaste majorité des situations, la réponse est négative. Néanmoins, il y a des situations dans lesquelles des dispositions internationales de haute importance insistent sur la possibilité de se faire assister par un avocat. De plus, l'avocat peut aussi assister le mineur dans tous les contacts avec les intervenants en fonction de 'personne de confiance', bien qu'il y a quelques réserves à ce propos. En tout cas, la présence de l'avocat dans le contexte spécifique de l'aide à la jeunesse exige une attitude appropriée et une attention particulière pour les aspect non-juridiques de la matière.

Avocat de jeunes – Aide à la jeunesse extrajudiciaire – Aide à la jeunesse volontaire – Personne de confiance – Privation de liberté

INLEIDING

1. Minderjarigen die geconfronteerd worden met jeugdhulpverlening beschikken sinds de laatste jaren over toegenomen rechten. Zowel het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp¹ (hierna: DRM) als het (recent hernieuwde) decreet betreffende de integrale jeugdhulp² (hierna: Decreet Integrale Jeugdhulp) kennen de betrokken minderjarigen een heel aantal uiteenlopende rechten toe om de rechtspositie van hulpvragers en hulpbehoevendenden te verduidelijken en te versterken (De Wilde & Bosmans, 2004: 213-215)³.

Tijdens de voorbereiding van deze decreten analyseerde een werkgroep 'positie van de cliënt' het concept 'rechtsbescherming' en recycleerde hiervoor vijf door E. Verhellen uitgewerkte voorwaarden voor een effectieve rechtsbescherming: (1) Men moet rechten hebben; (2) Men moet deze rechten kunnen uitoefenen; (3) Indien nodig moet men deze rechten ook kunnen afdwingen; (4) Men moet over zijn rechten geïnformeerd zijn; (5) Men moet voor zijn belangen kunnen (laten) opkomen (De Wilde & Bosmans, 2004: 216; Verhellen, 2000: 76). Het DRM en het Decreet Integrale Jeugdhulp zorgen alvast voor de verwezenlijking van de eerste voorwaarde. Ook de realisatie van de tweede voorwaarde wordt zo goed als mogelijk gefaciliteerd door artikel 4 DRM, dat toelaat dat minderjarigen de rechten in dat decreet zelfstandig uitoefenen. Ondanks overwegend positieve inspectieverslagen over de implementatie van het DRM, blijkt met betrekking tot een aantal belangrijke rechten nog werk aan de winkel voor wat betreft voorwaarden drie tot en met vijf. Zo tonen de inspectierapporten aan dat zowel de minderjarigen zelf als hun ouders onvoldoende geïnformeerd worden over hun rechten in de jeugdhulp, dat nog

¹ Decreet 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp, BS 4 oktober 2004.

² Decreet 12 juli 2013 betreffende de integrale jeugdhulp, BS 13 september 2013.

³ Voorstel van decreet (K. Helsen e.a.) betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 2063/1, 2.

steeds weinig gebruik wordt gemaakt van de figuur van de vertrouwenspersoon, en dat erg weinig jongeren op de hoogte zijn van de inhoud van hun dossier⁴.

Om tot een effectievere rechtsbescherming te komen, wordt vanuit de jeugdadvocaatuur gepleit voor juridische bijstand aan minderjarigen in de integrale jeugdhulp⁵. Het staat vast dat minderjarigen vanaf de initiatie van gerechtelijke hulpverlening in elk geval een jeugdadvocaat toegewezen krijgen (art. 54bis Jeugdwet⁶). Deze raadsman kan hen bijstaan in de procedure voor de jeugdrechtbank, maar blijft ook in het daaropvolgend hulpverleningstraject aan hen toegewezen en kan hen informeren en adviseren. Minderjarigen die zich echter in een vrijwillig, buitengerechtelijk hulpverleningstraject bevinden, hebben geen gelijkaardig recht op toewijzing van een jeugdadvocaat. Sommigen hebben weliswaar in een eerder gerechtelijk traject een raadsman toegewezen gekregen, of kunnen ‘van thuis uit’ een beroep doen op een juridisch adviseur. De meesten stellen het daarentegen zonder enige juridische bijstand. Er is tot op heden bovendien weinig onderzoek gewijd aan de rol die een jeugdadvocaat kan vervullen in de buitengerechtelijke jeugdhulpverlening, zowel bij de eigenlijke jeugdhulpaanbieders als in de procedures bij de intersectorale toegangspoort (hierna: ITP) en de gemandateerde voorzieningen⁷. In dit artikel wordt daarom onderzocht of de jeugdadvocaat ook buiten de gerechtelijke context een rol te spelen heeft in de integrale jeugdhulp.

Een advocaat heeft voor een groot deel een informerende en adviserende functie. Aangezien het iedereen steeds vrij staat een beroep te doen op deze diensten, zullen deze onderdelen van het juridisch takenpakket in deze bijdrage in mindere mate aan bod komen. De aandacht gaat vooral uit naar de mogelijkheden tot bijstand van en vertegenwoordiging door de jeugdadvocaat in de buitengerechtelijke jeugdhulp⁸.

⁴ Vlaams Departement voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Inspectierapport Zorginspectie, “Werk maken van kinderrechten. De decreten integrale jeugdhulp in de praktijk”, http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/zorginspectie/publicaties/Documents/Rapport_werken_aan_kinderrechten.pdf; Vlaams Departement voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Inspectierapport Zorginspectie, “Bijzondere jeugdzorg: participatie van de jongere/context in de hulpverlening”, http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/zorginspectie/publicaties/Documents/jongere_context_10maart.pdf.

⁵ Verslag hoorzittingen ontwerp van decreet betreffende de integrale jeugdhulp, *Parl. St. VI. Parl.* 2012-13, nr. 1952/2, 7-8; OVB, “Advies Ontwerp Decreet Integrale Jeugdhulp”, <https://www.advocaat.be/Nieuws-en-standpunten/Standpunten/2013/Ontwerp-decreet-integrale-jeugdhulp-II, 2-3>.

⁶ Wet 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, *BS* 15 april 1965 (hierna verkort aangeduid als Jeugdwet).

⁷ De intersectorale toegangspoort is een instantie die de toegang tot de zgn. ‘niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulpverlening’ (i.e. langdurige, intensieve vormen van hulpverlening) regelt. De gemandateerde voorzieningen zijn twee instanties, het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg (OCJ) en het Vertrouwenscentrum Kinder mishandeling (VK), die onder meer de wettelijke opdracht hebben om op te treden in gevallen van verontrusting waarbij een maatschappelijke noodzaak tot hulpverlening bestaat en waarvan de reguliere jeugdhulpaanbieders menen niet in staat te zijn een passende behandeling te kunnen bieden. Zij kunnen in dergelijke gevallen beslissen de bestaande hulpverlening verder te zetten of eventueel over te nemen, dan wel de zaak door te verwijzen aan het parket met oog op gerechtelijke jeugdhulpverlening. Zie voor meer informatie o.a.: art. 17-29 en 33-43 Decreet Integrale Jeugdhulp; Put, 2015: 406-416 en 420-427; Van Loooveren, 2014: 300-303.

⁸ Het onderzoek is vertrokken vanuit de toepasselijke wetgeving (DRM en Decreet Integrale Jeugdhulp) en hun parlementaire voorbereidingen. De elementen die hieruit naar boven kwamen, gaven mee aanleiding tot deze onderzoeksvraag. Ter beantwoording hiervan is gebruik gemaakt van de klassiek-juridische onderzoeksmethode, via de studie van wetgeving (incl. parlementaire stukken en beleidsteksten), rechtspraak en rechtsleer – op internationaal niveau wat het kinder- en mensenrechtelijk kader betreft; op interrechtelijk niveau wat de Vlaamse jeugdhulp betreft.

1. DE ADVOCaat ALS ADVOCaat: RECHT OP JURIDISCHE BIJSTAND IN DE BUITENGERECHTELIJKE JEUGDHULPVERLENING

1.1. HET STILZWIJGEN VAN DE VLAAMSE REGELGEVING

2. Noch het DRM, noch het Decreet Integrale Jeugdhulp kennen expliciet een recht op juridische bijstand in de buitengerechtelijke jeugdhulpverlening toe. Sterker: wanneer men er de voorbereiding van het Decreet Integrale Jeugdhulp op naslaat, valt het op dat zich hier een uitgebreide discussie over heeft ontsponnen. Meer bepaald ging het om het recht van minderjarigen om zich te laten bijstaan door een advocaat, minstens bij het tegensprekelijk debat dat voorafgaat aan een doorverwijzing door het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg (OCJ) naar het openbaar ministerie (art. 39 Decreet Integrale Jeugdhulp)⁹. Er is uiteindelijk uitdrukkelijk voor geopteerd zulk recht niet te incorporeren in het decreet. Het voornaamste argument hiervoor luidde dat een ‘onmiddellijke juridisering’ in dit hulpverleningsstadium niet gewenst zou zijn¹⁰.

Ter vergelijking: een gelijkaardige bekommernis kwam naar voor in de parlementaire discussies voorafgaand aan de invoering van het herstelrechtelijk aanbod in de jeugdwet, waarbij de vraag voorlag of het recht van de minderjarige dader op bijstand van een advocaat al dan niet beperkt moest worden tot de fase voor aanvang van de bemiddeling en het ogenblik van het vaststellen van het akkoord na de bemiddeling, en dus moest worden uitgesloten tijdens de bemiddelingsprocedure zelf. De voorstanders van deze beperking wierpen op dat de aanwezigheid van de advocaat tijdens de bemiddeling het risico inhield dat de discussie plaats zou hebben tussen de advocaten en niet tussen de betrokken partijen en dat de advocaten hun cliënten zouden beïnvloeden of zelfs intimideren¹¹.

De vrees voor juridisering lijkt in beide gevallen ingegeven te zijn door een vooronderstelling over de wijze van optreden van de raadsman: men denkt aan de stereotiepe *lawyer* uit de politierieseries, die zelf het hoogste woord voert, zijn cliënt aanmaant te zwijgen en zowat elke vraag opvat als een schending van diens rechten. Dat hoeft nochtans niet zo te zijn, integendeel. Zo lijkt de aanwezigheid van de jeugdadvocaat, waar die wordt toegestaan (o.a. nu en dan bij de voormalige bemiddelingscommissies en comités voor bijzondere jeugdzorg, bij de “*Services d’aide à la jeunesse*” in de Franse Gemeenschap of bij de “*Jugendhilfedienste*” van de Duitstalige Gemeenschap), veelal positief onthaald te worden¹². Op de concrete houding van de jeugdadvocaat bij diens optreden in de buitengerechtelijke hulpverlening wordt verder in dit artikel ingegaan (*infra* nr. 14-15).

3. Interessant genoeg heeft men er in diezelfde periode in de Franse Gemeenschap net voor gekozen om het recht op bijstand van een advocaat in elke fase van de

⁹ Verslag hoorzittingen ontwerp van decreet betreffende de integrale jeugdhulp, *Parl.St.* VI.Parl. 2012-13, nr. 1952/2, 7-8; Amendement nr. 60 bij het ontwerp van decreet betreffende de integrale jeugdhulp, *Parl.St.* VI.Parl. 2012-13, nr. 1952/3, 32.

¹⁰ Verslag van de Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebeleid betreffende het ontwerp van decreet betreffende de integrale jeugdhulp, *Parl.St.* VI.Parl. 2012-13, nr. 1952/8, 38 en 68.

¹¹ Verslag van de Commissie van Justitie betreffende het wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, *Parl.St.* Kamer 2004-05, nr. 1467/012, 113-118.

¹² G. Decock, “Jeugdadvocaten”, *TJK* 2000, afl.2, (47) 47-48; GWH 2008/50, A.6.5.

jeugdhulp uitdrukkelijk op te nemen in het decreet van 1991 “*relatif à l'aide à la jeunesse*”¹³. Voordien bevatte het decreet slechts het recht vergezeld te worden van een meerderjarige persoon naar keuze, maar deze bepaling gaf aanleiding tot verschillende interpretaties: moest een advocaat beschouwd worden als een dergelijke ‘persoon naar keuze’, of mocht naast deze meerderjarige persoon eveneens een advocaat aanwezig zijn? Teneinde deze controverse te beeïndigen, opteerde de decreetgever uitdrukkelijk voor de tweede interpretatie¹⁴.

1.2. HEFBOMEN VOOR JURIDISCHE BIJSTAND?

4. Feit is dat in Vlaanderen het recht op juridische bijstand in de buitengerechtelijke jeugdhulp niet expliciet wordt toegekend en in zekere mate zelfs expliciet niét werd toegekend. De vraag rijst echter of dat de minderjarige effectief het recht ontnemt zich in zijn contacten en relaties met de jeugdhulp te laten bijstaan door een advocaat.

In de parlementaire discussies betreffende het herstelrechtelijk aanbod en in de argumentatie van de Franse Gemeenschapsregering in een arrest van het Grondwettelijk Hof dat het herstelrechtelijk aanbod betrof, wordt naar voor geschoven dat de wet de aanwezigheid van de advocaat niet zou kunnen verbieden¹⁵. Ook het Hof zelf geeft in dat arrest aan dat het feit dat uit de parlementaire stukken kan worden afgeleid dat men het recht op juridische bijstand heeft willen uitsluiten tijdens de bemiddeling zelf, niet kan worden aangevoerd tegen de klare en duidelijke tekst van de wet (nl. art. 37bis, § 4 en art. 45quater, § 1, vijfde lid Jeugdwet). In casu beperkte de wettekst slechts uitdrukkelijk de verplichting tot *inlichting* van de minderjarige over zijn recht op juridische bijstand tot de fasen voor en na de bemiddeling en dus niet het recht zelf. Kortom: ondanks het feit dat het Hof erkent dat de wetgever het anders bedoeld heeft, accepteert het deze bedoeling niet nu deze niet met zoveel woorden in de wettekst is opgenomen¹⁶.

Weliswaar gaat het in het geval van bemiddeling over minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en maakt het recht op juridische bijstand in dergelijke gevallen deel uit van het fundamentele recht van verdediging. Dat is niet het geval voor minderjarigen in de buitengerechtelijke jeugdhulp. Toch kan ook hier onderzocht worden of er andere hefbomen zijn die het recht op juridische bijstand buiten de gerechtelijke context introduceren. Te onderzoeken pistes zijn in het bijzonder de mogelijkheden tot juridische bijstand tijdens administratieve procedures en in situaties van ‘vrijheidsberoving’.

¹³ Art. 6 Décret 29 novembre 2012 modifiant le décret du 4 mars 1991 relatif à l'aide à la jeunesse, *BS* 11 maart 2013.

¹⁴ Projet de décret modifiant le décret du 4 mars 1991 relatif à l'aide à la jeunesse, *Parl.St. Fr.Parl.* 2012-13, nr. 416/1, 4-5.

¹⁵ Verslag van de Commissie van Justitie betreffende het wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, *Parl.St. Kamer* 2004-05, nr. 1467/012, 115; *GwH* 2008/50, A.6.6.

¹⁶ *GwH* 2008/50, B.29.

1.2.1. RECHT OP JURIDISCHE BIJSTAND IN ADMINISTRATIEVE PROCEDURES?

5. Bij pleidooien voor juridische bijstand in de buitengerechtelijke jeugdhulp wordt opgeworpen dat dit minstens het geval zou moeten zijn voor wat de procedures voor de ITP en de gemandateerde voorzieningen betreft¹⁷. Hoewel rechtstreeks contact tussen de ITP en cliënten slechts sporadisch voorkomt¹⁸, worden bij deze instanties beslissingen genomen die potentieel een grote impact hebben op het leven van de minderjarige. Bovendien zijn de procedures bij deze instanties ook juridisch te onderscheiden van de andere fasen van het hulpverleningstraject. De tussenkomst van de intersectorale toegangspoort of van een gemandateerde voorziening betekent immers dat de overheid een aanzienlijke invloed krijgt op het hulpverleningstraject.

Er bestaat inderdaad geen twijfel over dat de ITP en de Ondersteuningscentra Jeugdzorg (hierna: OCJ) moeten worden beschouwd als administratieve overheden: zij maken deel uit van het intern verzelfstandigd agentschap (IVA) Jongerenwelzijn, dat op zijn beurt deel uitmaakt van de Vlaamse gemeenschap (Verdeyen & Put, 2005: 526-527; Advies Privacycommissie 27/2012: 5). De kwalificatie van de Vertrouwenscentra Kindermishandeling (hierna: VK) als administratieve overheid is iets minder voor de hand liggend. Aan de ene kant zijn dit organiek geen 'zuivere' overheidsorganen: het zijn vzw's die erkend zijn en gesubsidieerd en gecontroleerd worden door het IVA Kind en Gezin¹⁹. Een kwalificatie als administratieve overheid vereist in dat geval dat de instelling de bevoegdheid heeft om eenzijdig bindende beslissingen te nemen (Verdeyen & Put, 2005: 521-523). Aangezien de VK's in hun hoedanigheid van gemandateerde voorziening effectief dergelijke beslissingen nemen (bv. een beslissing tot [niet-]verwijzing van een zaak naar het parket) kan worden aangenomen dat ze, minstens bij het nemen van dergelijke beslissingen, als administratieve overheden beschouwd moeten worden (Put, 2015: 423-424).

6. In procedures voor administratieve overheden gelden andere waarborgen dan voor private instanties. Zo kennen verschillende internationale en Europese instrumenten rechten toe die gelden in zowel gerechtelijke als administratieve procedures, zoals het recht op participatie, op informatie, etc.²⁰ Artikel 12, § 2 van het VN-Verdrag voor de Rechten van het Kind (hierna: VRK) bepaalt dat de minderjarige gehoord moet worden in elke gerechtelijke en bestuurlijke procedure die hem of haar betreft. Het is onduidelijk of deze bepaling ook impliceert dat het kind, wanneer het rechtstreeks gehoord wordt, de mogelijkheid moet hebben om tijdens het horen juridisch bijgestaan te worden²¹. O.i. kan worden verondersteld van wel, gegeven het feit dat het Comité voor de Rechten van het Kind bevestigt dat de min-

¹⁷ Verslag hoorzittingen ontwerp van decreet betreffende de integrale jeugdhulp, *Parl.St.* VI.Parl. 2012-13, nr. 1952/2, 7.

¹⁸ Rapport Audit Vlaanderen, Audit van het proces rond indicatiestelling bij Agentschap Jongerenwelzijn, 21 december 2015, 10.

¹⁹ B.VI.Reg. 17 mei 2002 betreffende de erkenning en subsidiëring van de vertrouwenscentra kindermishandeling, *BS* 19 mei 2002.

²⁰ Art. 12 VRK; Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child friendly justice, Preamble: Hoofdstuk III, Afd. A.

²¹ Zie in bevestigende zin: Defence for Children International Italy, "Twelve - Children's right to participation and the juvenile system - Theory and practices for implementation", http://www.dei-belgique.be/IMG/pdf/dci_-_twelve_handbook_eng_web.pdf, 17.

derjarige er ook voor kan kiezen onrechtstreeks gehoord te worden, via vertegenwoordiging die door een advocaat waargenomen kan worden²². *A fortiori* zou deze advocaat ook aanwezig moeten kunnen zijn bij het rechtstreeks horen van de minderjarige. Er stelt zich evenwel een ander probleem. Het VRK is weliswaar een bindend instrument, maar het is onduidelijk of aan artikel 12 (§ 2) directe werking toegeschreven kan worden. De rechtspraak hierover is erg verdeeld (Put, 2015: 69; Vandaele & Verbeyst, 2014: 25-27; Vandenhole, 2015: 110-113). Het is dus onzeker of deze bepaling afdwingbaar is ten opzichte van de ITP of een gemandateerde voorziening.

De (weliswaar niet-bindende) *Guidelines on Child friendly justice* van het Comité van ministers van de Raad van Europa bevatten een afzonderlijke bepaling die de lidstaten aanmaakt het recht op juridische bijstand in zowel juridische als bestuurlijke procedures steeds te garanderen, als element van de *rule of law*²³.

Al is het potentieel moeilijk om beide voorgaande bepalingen juridisch 'hard' en afdwingbaar te maken, van de overheid zou wel mogen worden verwacht dat ze zo veel mogelijk gevolg geeft aan de inhoud daarvan. Men mag dus minstens hopen dat de betrokken instanties in voorkomend geval positief antwoorden op de vraag van een jongere om vergezeld te mogen worden door een advocaat, zelfs naast de bijstand door een vertrouwenspersoon.

7. Administratieve overheden moeten daarenboven de algemene beginselen van behoorlijk bestuur in acht nemen, waaronder de hoorplicht. Deze hoorplicht houdt in dat een bestuursorgaan, alvorens ten aanzien van iemand een ernstige maatregel te nemen, de betrokkene de mogelijkheid moet bieden vooraf zijn standpunt te doen kennen (Opdebeek, 2006: 235). Toepassing van de hoorplicht impliceert het recht zich tijdens het horen te laten bijstaan of vertegenwoordigen door een advocaat (Opdebeek, 2006: 269; De Staercke, 2004: 27).

De hoorplicht geldt maar wanneer de overheidsinstantie zinnens is een ernstige maatregel te nemen die de belangen van de betrokkene zwaar kan aantasten, en wanneer bovendien een persoonlijk gedrag van de betrokkene, dat hem of haar als een tekortkoming wordt aangerekend, de aanleiding tot de desbetreffende maatregel vormt (Goris, 2006: 1019; Opdebeek, 2006: 244-249). De hoorplicht is daarentegen niet van toepassing op beslissingen die een weigering inhouden om een door de bestuurde gevraagd voordeel te verlenen (Opdebeek, 2006: 247-248); daaronder zou men een beslissing tot niet-toekenning van niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulpverlening door de ITP kunnen rekenen. De hoorplicht als beginsel van behoorlijk bestuur kent eveneens geen toepassing wanneer de wet zelf een hoorplicht voorschrijft, zoals het geval is bij een beslissing van een gemandateerde voorziening tot doorverwijzing naar het jeugdparket (art. 39, tweede lid Decreet Integrale Jeugdhulp). In dat geval speelt het beginsel wel nog een aanvullende rol: voor zover de desbetreffende bepaling de concrete inhoud van de normatieve hoorplicht niet nader bepaalt, gelden de modaliteiten van het beginsel van behoorlijk bestuur

²² CRC, General Comment No. 12 (2009), *The right of the child to be heard*, sessie 51, CRC/C/GC/12, § 36.

²³ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child friendly justice, Preamble: Hoofdstuk III, Afd. E.

(Opdebeek, 2006: 265). Daarom moet worden aangenomen dat ook bij het tegensprekelijk debat, waarin artikel 39 Decreet Integrale Jeugdhulp voorziet, aan de jongere (en zijn ouders) de mogelijkheid moet worden geboden zich te laten bijstaan door een advocaat²⁴.

Hier kan dus worden geconcludeerd dat de wettelijk voorgeschreven hoorplicht van de gemandateerde voorzieningen, vanuit het gelijknamige algemeen beginsel van behoorlijk bestuur zo moet worden begrepen dat zij ook de mogelijkheid tot bijstand door een advocaat insluit. Op de andere administratieve procedures voor de ITP of de gemandateerde voorzieningen lijkt het beginsel niet van toepassing te zijn.

1.2.2. RECHT OP JURIDISCHE BIJSTAND IN GEVAL VAN VRIJHEIDSBEROVING?

8. Artikel 37(d) VRK vereist dat “*ieder kind dat van zijn vrijheid is beroofd, het recht heeft onverwijld te beschikken over juridische en andere passende bijstand*”. Hoewel de verduidelijking van dit artikel in General Comment No. 10²⁵ doet uitschijnen dat deze bepaling in hoofdzaak gedwongen vrijheidsberoving naar aanleiding van een crimineel feit beoogt, kent de verdragstekst deze waarborgen ondubbelzinnig toe in elk geval van vrijheidsberoving (Manco, 2015: 74; Detrick, 1999: 629). G. Decock beargumenteert dat ook bij vrijwillige uithuisplaatsing in meer of mindere mate sprake kan zijn van een bepaalde vorm van vrijheidsberoving (Decock, 2003: 72). Hij is dan ook van mening dat zelfs een vrijwillige keuze voor een dergelijke maatregel bij voorkeur slechts genomen wordt nadat de minderjarige de nodige juridische bijstand heeft genoten.

Het is inderdaad mogelijk dat een minderjarige cliënt en zijn ouders of opvoedingsverantwoordelijken allen vrijwillig instemmen met een uithuisplaatsing, of dat een minderjarige die niet in staat is tot een redelijke beoordeling van zijn belangen met instemming van zijn ouders in een residentiële voorziening geplaatst wordt. In Nederland, bijvoorbeeld, kwam recent aan het licht dat gesloten jeugdzorg ook zonder tussenkomst van de rechter, en dus op vrijwillige basis, plaatsvindt²⁶. In België is zulks niet mogelijk, daar een gesloten plaatsing binnen de jeugdhulp (voorlopig) steeds in een openbare gemeenschapsinstelling gebeurt en deze voorzieningen enkel via tussenkomst van de rechter toegankelijk zijn. Toch kan men zich afvragen of ook bij ons bepaalde vormen van vrijwillige open plaatsing in private voorzieningen niet

²⁴ Wanneer we deze redenering zouden doortrekken, zou in deze situatie in principe ook vertegenwoordiging door een advocaat mogelijk moeten zijn. Hier kan worden verwezen naar een gelijkaardige discussie in het kader van de verschijning van partijen voor de jeugdrechtbank bij een jeugddelinquentieprocedure. Daar sluit art. 54, eerste lid Jeugdwet de mogelijkheid van vertegenwoordiging door een advocaat uit, terwijl het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM of Europees Hof) zulke uitsluiting in het strafrecht strijdig achtte met art. 6 van het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden (hierna: EVRM). Niettemin wordt het verbod van vertegenwoordiging in jeugdprocedures alsnog verdedigd omwille van het belang een zo correct mogelijk beeld van de persoonlijkheid van de minderjarige te verkrijgen, waardoor een persoonlijke verschijning wenselijk is; de eigenheid van het jeugdbeschermingsrecht zou dan ook toelaten af te wijken van het gemeen recht (zie ook Put, 2015: 483). Al zijn beide situaties niet geheel vergelijkbaar, toch kan dit wenselijkheidsargument ook relevant zijn m.b.t. het tegensprekelijk debat in art. 39 Decreet Integrale Jeugdhulp.

²⁵ CRC, General Comment No. 10 (2007), *Children's rights in juvenile justice*, CRC/C/GC/10, 21-24.

²⁶ Tweede Kamer der Staten-Generaal, brief regering nummer 31839-535, 15 juli 2016; https://www.inspectiejeugdzorg.nl/actueel/nieuws/nw_detail.asp?nw_id=438; <http://www.nrc.nl/nieuws/2016/05/26/onethisch-of-in-belang-van-het-kind-1622175-a562608>.

als een vrijheidsberoving beschouwd kunnen worden en zo onder het bereik van artikel 37 VRK zouden komen.

9. Het begrip ‘vrijheidsberoving’ is een veelbesproken en moeilijk af te lijnen concept waarvan de concrete invulling al eens durft te verschillen. Voor de invulling van dit begrip in artikel 37 VRK verwijst het Kinderrechtencomité²⁷ in eerste instantie naar de definitie van regel 11(b) van de Havana Rules, die een vrijheidsberoving beschrijft als “*any form of detention or imprisonment or the placement of a person in a public or private custodial setting, from which this person is not permitted to leave at will, by order of any judicial, administrative or other public authority*”. Bij gebrek aan echte rechtspraak op basis van het Kinderrechtenverdrag is echter maar weinig informatie beschikbaar over de toepassing en interpretatie van de vereisten van deze definitie in concrete gevallen. Nochtans zal het Comité ten gevolge van de recente inwerkingtreding van de ‘mededelingsprocedure’ (klachtenrecht) in toenemende mate geroepen worden tot een dergelijke concrete toepassing van de bepalingen van het VRK. Het zou ons niet verwonderen als het hiervoor inspiratie zou putten uit de op vele vlakken erg uitgebreide en gedetailleerde rechtspraak van het EHRM²⁸. Het Europees Hof heeft onder meer een erg uitgebreide jurisprudentie ontwikkeld met betrekking tot het begrip ‘vrijheidsberoving’ in artikel 5 EVRM, die als inspiratie zou kunnen dienen voor de invulling van de vereisten van artikel 11(b) Havana Rules.

Wat de aard van de “*public or private custodial setting*” betreft, blijkt uit EHRM-rechtspraak dat niet absoluut vereist is dat een voorziening werkelijk gesloten is; ook een open private instelling kan in zekere gevallen de setting van een vrijheidsberoving vormen (Rom, Herbots & Put, 2009: 35). Veel hangt af van de feitelijke situatie in de desbetreffende voorziening en de regels die hier gelden wat betreft het verlaten van de instelling, de bezoek- en contactregelingen, het toezichtregime etc.²⁹ Bij een streng aanwezigheids- en toezichtregime kunnen de bewoners worden beschouwd als “*not permitted to leave at will*”.

Een element dat bij de beoordeling van het EHRM wel sterk doorweegt, is het al dan niet dwangmatig karakter van de maatregel: zolang de betrokkene ermee instemt, is in principe geen sprake van een vrijheidsberoving (Parker, 2016: 270; Rom, Herbots & Put, 2009: 33)³⁰. Deze vereiste zien we in zekere zin terugkomen in de definitie van de Havana Rules, al is daar bijkomend strikt genomen vereist dat de vrijheidsberoving door publieke actoren is opgelegd (Schabas & Sax, 2006: 62). Niettemin heeft het Kinderrechtencomité in zijn *concluding observations* ten aanzien van Haïti geoordeeld dat de wettelijk toegelaten praktijk waarbij ouders hun kinderen zonder tussenkomst van de rechtbank tot zes maanden kunnen opsluiten in de gevangenis, strijdig is met artikel 37(d) VRK³¹. In dat geval aanvaardde het Comité dus wel dat sprake was van een vrijheidsberoving in de zin van artikel 37 VRK op initiatief van een private actor, in casu de ouders van de minderjarige. Ook in het kader van arti-

²⁷ CRC, *General Guidelines for periodic reports*, CRC/C/58 (1996), 40.

²⁸ Zie ook Liefwaard, 2015: 248.

²⁹ EHRM 16 mei 2016, nr. 7472/14, *D.L. v. Bulgarije*, § 69; EHRM 29 februari 2012, nr. 51776/08, *A. e.a. v. Bulgarije*, § 62-63; EHRM 6 november 1980, nr. 7367/76, *Guzzardi v. Italië*, § 95.

³⁰ EHRM 17 januari 2012, nr. 36760/06, *Stanev v. Bulgarije*, § 117-120; EHRM 27 februari 2008, nr. 41578/05, *David v. Moldavië*, § 35.

³¹ CRC, *Concluding observations: Haiti*, CRC/C/15/Add.202, § 28.

kel 5 EVRM kan een vrijheidsberoving het gevolg zijn van een beslissing van private actoren (*infra*).

10. Toegepast op de buitengerechtelijke hulpverlening is het twijfelachtig of, zelfs in een voorziening met een streng toezichtregime, een werkelijk vrijwillige uithuisplaatsing, met instemming van zowel de minderjarige als van de ouders of opvoedingsverantwoordelijken, als een vrijheidsberoving in de zin van artikel 37 VRK beschouwd kan worden. Ondanks het feit dat van een ‘zuivere vrijwilligheid’ zelden sprake zal zijn, geldt *in fine* steeds een instemmingsvereiste, niet enkel bij aanvang van de hulpverlening maar gedurende het gehele buitengerechtelijke hulpverleningstraject (Put, 2015: 402). Op het ogenblik dat de betrokkenen niet langer instemmen met de uithuisplaatsing (en dus sprake zou kunnen zijn van vrijheidsberoving) dient de vrijwillige hulpverlening te worden stopgezet.

De situatie is ietwat anders in het geval de minderjarige jonger is dan twaalf jaar en nog niet tot een redelijke beoordeling van zijn belangen in staat is. In dat geval volstaat de instemming van de ouders of opvoedingsverantwoordelijken met de vrijwillige uithuisplaatsing (art. 6, vijfde lid, 2° Decreet Integrale Jeugdhulp). Het EHRM heeft in *Nielsen v. Denemarken* doen blijken dat het op dit vlak weinig belang hecht aan de mening van jonge kinderen en dat het een instemming van de ouder(s) met een plaatsing om opvoedkundige redenen volstaat – in dat geval zou, ook bij verzet van het kind zelf, geen sprake zijn van een vrijheidsberoving in de zin van artikel 5 EVRM³². Hoewel het Hof nog niet uitdrukkelijk teruggekomen is op dit standpunt, is het arrest intussen enigszins gedateerd – het dateert o.a. van voor het Kinderrechtenverdrag – en blijft het tot op heden erg controversieel (Parker, 2016: 269). Het is dan ook niet onwaarschijnlijk dat, nu het kindbeeld in tussentijd toch aanzienlijk geëvolueerd is, het Hof dergelijke omstandigheden op dit ogenblik anders zou beoordelen³³.

Weliswaar is er ook bij -12-jarigen nog geen werkelijk ‘bevel’ van een publieke actor, daar het initiatief tot de plaatsing van de ouders komt, of zij daar minstens mee instemmen. Zelfs dat lijkt enigszins te nuanceren. In de *concluding observations* ten aanzien van Haïti (*supra*) wordt het initiatief van de ouders aanvaard als grond voor vrijheidsberoving in de zin van artikel 37(d) VRK. Toch lijkt deze redenering niet *ipso facto* transposeerbaar op de voorliggende hypothese nu de feitelijke omstandigheden in beide gevallen aanzienlijk verschillen (in het geval van Haïti ging het om een plaatsing in een gevangenis). De vraag blijft dus of de (verplichte, maar eerder faciliterende) tussenkomst van de ITP bij de plaatsing kan volstaan als “*order of a public authority*”. De ITP neemt in elk geval niet zelf het initiatief tot een vrijheidsberovende maatregel, dus van een ‘bevel’ in letterlijke zin is geen sprake. Het EHRM heeft echter in de context van artikel 5 EVRM, waar de toerekenbaarheid van de maatregel aan de overheid ook van belang is om te kunnen spreken van een ‘vrijheidsberoving’, reeds geoordeeld dat het volstaat dat een overheidsinstantie (in casu een publiek ziekenhuis) de beslissing van private personen implementeert³⁴. Hoewel de vereiste

³² EHRM 28 november 1988, nr. 10929/84, *Nielsen v. Denemarken*, § 72.

³³ Zie in dat opzicht o.a. *Kilkelly*, 2015:193-208; X., 2008: 142.

³⁴ EHRM 27 maart 2008, nr. 44009/05, *Shtukurov v. Rusland*, § 110.

van toerekenbaarheid aan de overheid (art. 5 EVRM) verschilt van de vereiste van “*order of a public authority*” (art. 11(b) Havana Rules), is het o.i. niet ondenkbaar dat ook dit laatste begrip invloed van EHRM-rechtspraak zal ondervinden.

11. Ook gemandateerde jeugdhulpverlening gebeurt strikt genomen op vrijwillige basis. Toch zou men kunnen beargumenteren dat, wanneer in het kader van gemandateerde jeugdhulp een uithuisplaatsing gebeurt, in sommige concrete gevallen er sprake kan zijn van een vrijheidsberoving vanwege het potentieel aanklappend karakter van deze vorm van hulpverlening. Immers, ook wanneer cliënten het niet helemaal eens zijn met de door de gemandateerde voorziening voorgestelde maatregel(en) zijn zij soms geneigd alsnog in te stemmen aangezien zij beseffen dat een weigering de initiëring van gerechtelijke hulpverlening kan betekenen (Put, 2015: 402). Dit moet dan nog worden gezien in combinatie met het feit dat de hulpverlening in zo een geval na een indringend onderzoek en met de nodige drang aangereikt wordt door een publieke instantie. Hoewel de door het EHRM gehanteerde *case-by-case*-benadering algemene uitspraken uitsluit, kan zulks o.i. tot gevolg hebben dat gemandateerde uithuisplaatsingen in open private voorzieningen in bepaalde (allicht uitzonderlijke) situaties, rekening houdend met alle feitelijke omstandigheden, wel als een vrijheidsberoving beschouwd kunnen worden.

2. DE ADVOCAAT ALS VERTROUWENSPERSOON

12. Los van het vraagstuk van het recht op juridische bijstand heeft de minderjarige in de integrale jeugdhulp in elk geval recht op bijstand van een vertrouwenspersoon en dat “*in alle contacten met de jeugdhulpaanbieders, de toegangspoort en het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg en in de uitoefening van zijn rechten*” (art. 24, § 1 DRM). Hoewel de figuur van de vertrouwenspersoon, of de toenmalige bijstandspersoon, *ab initio* in het DRM opgenomen werd, werd diens concrete rol in de wettekst zelf, noch in de parlementaire voorbereiding, verduidelijkt. Doorheen het DRM en het Decreet Integrale Jeugdhulp wordt wel op verschillende plaatsen naar de vertrouwenspersoon verwezen. Zo wordt hij beschouwd als vast aanspreekpersoon voor de minderjarige doorheen het hele traject van de jeugdhulpverlening, met het mandaat om op elk ogenblik jeugdhulpaanbieders aan te spreken, de belangen van de minderjarigen te verdedigen, bemiddeling en overleg te initiëren en de situatie te volgen (art. 31, § 2, eerste lid Decreet Integrale Jeugdhulp). Hij wordt bovendien op de hoogte gebracht van elke beslissing over de jeugdhulpverlening (art. 31, § 2, tweede lid Decreet Integrale Jeugdhulp). De vertrouwenspersoon heeft ook het recht geïnformeerd te worden over gegevens en informatie die onder de zogenaamde ‘agogische exceptie’ vallen, d.i. informatie die omwille van bepaalde gevoeligheden gemotiveerd kan worden onthouden van de minderjarige (art. 11, § 2 DRM). Bij belangenconflicten tussen de minderjarige en zijn ouders mag de vertrouwenspersoon het recht op toegang tot het dossier in de plaats van de minderjarige uitoefenen (art. 22, § 5 DRM). Deze bevoegdheden van de vertrouwenspersoon tonen aan dat deze figuur een belangrijke rol kan spelen in het hulptraject van minderjarigen.

13. Het staat vast dat advocaten de rol van vertrouwenspersoon conform artikel 24 DRM op zich kunnen nemen. Oorspronkelijk gold voor deze ‘bijstandspersoon’ als

voorwaarde dat hij in het kader van zijn beroep gebonden was door het beroepsgeheim (met uitzondering van personeelsleden van de onderwijsinstelling van de minderjarige)³⁵. Deze voorwaarde was voornamelijk ingegeven door de bekommernis omtrent het toegangsrecht tot het dossier van de minderjarige, aangezien deze personen het gewend zouden zijn met gevoelige gegevens van anderen om te gaan. De memorie van toelichting bij het voorstel van decreet verwijst uitdrukkelijk naar “*beroepen in de medische sector (zoals geneesheren en psychologen), in de juridische sector (zoals advocaten en notarissen) en zeer vaak in de sociale sector (zoals maatschappelijk assistenten, OCMW-medewerkers, CLB-medewerkers, personeelsleden van jeugdhulpvoorzieningen of straathoekwerkers)*.”³⁶ Men had de advocaat dus duidelijk in gedachten toen men de figuur van de vertrouwenspersoon invoerde.

Bij de hervorming van de integrale jeugdhulp in 2013 werd de voorwaarde van het beroepsgeheim geschrapt uit artikel 24 DRM³⁷. Men meende dat deze vereiste te streng was en verhinderde dat de minderjarige werd bijgestaan door een persoon die hij werkelijk vertrouwt, “*zoals een tante, leraar of kennis*”³⁸. Er vond een duidelijke focusverschuiving plaats van de bijstandspersoon als professionele actor naar de vertrouwenspersoon als persoonlijke actor. Dit impliceert uiteraard niet dat het niet langer mogelijk is dat de hierboven vermelde beroepsactoren als vertrouwenspersoon fungeren. Ook zij kunnen de vier voorwaarden van het huidige artikel 24 DRM vervullen. Uit de parlementaire discussies voorafgaand aan het nieuwe Decreet Integrale Jeugdhulp blijkt duidelijk dat men de advocaat nog steeds als een mogelijke vertrouwenspersoon in de zin van artikel 24 DRM beschouwt³⁹. De minister haalde dit zelfs aan als een van de argumenten om het opnemen van een uitdrukkelijk recht op juridische bijstand af te wijzen⁴⁰.

Toch valt op dat laatste argument het een en het ander aan te merken. Vooreerst is het enigszins tegenstrijdig om het recht op juridische bijstand af te wijzen op basis van het argument van een ongewenste juridisering (*supra* nr. 2), om vervolgens aan te geven dat de advocaat zijn rol toch via de omweg van vertrouwenspersoon kan vervullen. Ten tweede miskent een dergelijk argument het feit dat de jeugdadvocaat en de vertrouwenspersoon twee verschillende functies vervullen. De vertrouwenspersoon is in eerste instantie een persoon die de minderjarige uitdrukkelijk zelf kiest om bij hem te zijn op momenten die beangstigend kunnen zijn, ter geruststelling en ondersteuning gedurende het hulpverleningstraject. De minderjarige moet, binnen de door de wet gestelde voorwaarden, volledig vrij zijn in deze keuze. Niets garandeert, en het is trouwens eerder onwaarschijnlijk, dat de door de minderjarige geko-

³⁵ Art. 24 § 1, 1° Decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 2063/5, 7.

³⁶ MvT bij het Voorstel van decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp, *Parl.St.* VI.Parl. 2003-04, nr. 2063/1, 23.

³⁷ Art. 85 Decreet Integrale Jeugdhulp.

³⁸ Amendement nr. 73 bij het ontwerp van decreet betreffende de integrale jeugdhulp, *Parl.St.* VI.Parl. 2012-13, nr.1952/3, 39.

³⁹ De nieuwe nomenclatuur van de punten voor prestaties in het kader van tweedelijnsbijstand, in werking getreden op 1 september 2016, erkent overigens de bijstand van de minderjarige door de vertrouwenspersoon uitdrukkelijk als afzonderlijke categorie (rubriek 7.7 van de bijlage bij MB 19 juli 2016 tot vaststelling van de nomenclatuur van de punten voor prestaties verricht door advocaten belast met gedeeltelijk of volledig kosteloze juridische tweedelijnsbijstand, *BS* 10 augustus 2016).

⁴⁰ Verslag hoorzittingen ontwerp van decreet betreffende de integrale jeugdhulp, *Parl.St.* VI.Parl. 2012-13, nr. 1952/2, 7.

zen vertrouwenspersoon beschikt over de nodige juridische achtergrond om op afdoende wijze te waken over de naleving van rechten van de minderjarige in de integrale jeugdhulp en hem hierover te informeren. Dat is daarentegen de specialiteit van de jeugdadvocaat, wiens taak het is de minderjarige juridisch bij te staan, in het bijzonder op momenten waarop beslissingen genomen worden die potentieel een aanzienlijke impact hebben op zijn leven en waarop hij dus bijzonder kwetsbaar is. Juridische bijstand kan in deze bestaan uit het informeren en adviseren, maar ook uit het werkelijk bijstaan van de minderjarige tijdens impactvolle fasen in de hulpverlening en het hierbij waken over de naleving van de rechten van de betrokken minderjarige.

Omgekeerd is het evenmin gegarandeerd dat elke advocaat beschikt over de nodige kwaliteiten om de rol van vertrouwenspersoon waar te nemen. Deze functie vergt immers specifieke ondersteunende, relationele kwaliteiten die niet eigen zijn aan de ene of de andere beroepsgroep. Kortom: een goede jeugdadvocaat is daarom nog geen goede vertrouwenspersoon, net zomin als een leerkracht of een contextbegeleider dat per definitie is. Het valt zeker niet uit te sluiten dat, in het bijzonder bij langdurige hulpverleningstrajecten, een vertrouwensband ontstaat tussen een advocaat en zijn minderjarige cliënt. In dergelijke gevallen is het zeker mogelijk dat beide figuren, volledig naar wens van de minderjarige, samenvallen. Dat zal echter ook in veel gevallen niet zo zijn. De minderjarige zich dan juridische bijstand laten verschaffen via de omweg van de vertrouwenspersoon, doet o.i. afbreuk aan de eigenheid en het belang van deze figuur en ontnemt de betrokkene eigenlijk het recht op bijstand door een werkelijke vertrouwenspersoon.

3. DE HOUDING VAN DE ADVOCAAT BIJ ZIJN OPTREDEN BINNEN DE JEUGDHULP

14. Voortgaande op de aangehaalde parlementaire discussies lijkt de (jeugd)advocaat over het algemeen geen al te graag geziene gast te zijn in de (buitengerechtelijke) hulpverleningscontext. Zoals eerder aangegeven vloeit het wantrouwen ten aanzien van deze beroepsgroep voor een stuk voort uit het stereotiepe beeld dat ervan heerst (*supra* nr. 2). Men vreest dat de aanwezigheid van een advocaat bij gesprekken met de minderjarige nefast zou zijn voor het (soms moeizaam verworven) vertrouwensklimaat, dat het gesprek niet langer tussen hulpverlener en cliënt maar wel tussen hulpverlener en advocaat zou plaatsvinden⁴¹, dat de hulpverlening zouden worden gehypothekeerd en “brokken zouden worden gemaakt die nog moeilijk te lijmen zijn” (De Loof, 2002: 5). Deze argumentatie spoort met de doorgaans negatieve perceptie van het fenomeen van de ‘juridisering van de hulpverlening’ (Van Assche en Put, 2013).

Vanuit dat oogpunt valt begrip op te brengen voor de mogelijk weigerachtige houding van hulpverleners. Het welslagen van hun traject is voor een groot stuk afhankelijk van de vertrouwensband die zij met de minderjarige (en eventueel diens context) tot stand kunnen brengen en die zich vervolgens manifesteert in een reeks vertrouwelijke en persoonlijke gesprekken met de betrokkene(n). Het valt gemakkelijk in te beelden hoe deze gesprekken, en derhalve het hele hulpverleningstraject, ver-

⁴¹ *Parl.St.* Kamer 2004-05, nr. 1467/12, 114.

stoord kunnen worden door het optreden van een advocaat die beantwoordt aan het stereotiepe beeld zoals hierboven geschetst.

15. Er is evenwel een andere kijk mogelijk op het profiel en de rol van de (jeugd)advocaat. Belangrijk daarbij is de (weliswaar soms moeizame) vooruitgang die de laatste jaren geboekt is om te komen tot een zeker statuut van gespecialiseerde jeugdadvocaten, inclusief de oprichting van permanenties bij de balies en de uitwerking van een bijzondere opleiding (Decock, 2009; Put, 2015: 178-179; Put en Van der Straete, 2001; Van der Mussele, 2006; Van der Mussele, 2015).

Niettemin moet worden benadrukt dat de organisatie van een vorming en opleiding een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde is voor een gepast optreden van jeugdadvocaten in de jeugdhulp. Ten eerste moeten de georganiseerde opleidingen uiteraard aan de nodige kwaliteitseisen voldoen. Het zuiver juridische moet worden oversteegen en jeugdadvocaten *in spe* moeten, zonder dat daarbij van hen verwacht wordt dat zij opvoedingsdeskundigen worden, in voldoende mate onderricht worden over de psychologische en pedagogische aspecten van het vak: de denk- en leefwereld van kinderen en jongeren, hoe met hen moet worden omgegaan, gesproken, etc. Zij moeten bovendien vertrouwd worden gemaakt met een aangepaste manier van werken, in het bijzonder in de (vrijwillige) jeugdhulp. Daar ligt de focus niet zozeer op het verdedigen van de rechten van hun cliënt, maar wel op het faciliteren van de gesprekken tussen hun cliënt en de jeugdhulp, het samen zoeken naar een oplossing, weliswaar met een bijzondere gevoeligheid voor de quasi-inherente machtsongelijkheid tussen kinderen/jongeren en volwassenen, en tussen cliënten en professionals. Dat vergt toch een andere *'mindset'* van de advocaat dan in procedures voor de (jeugd)rechtbank. In gerechtelijke jeugdzaken wordt gewag gemaakt van drie theoretische modellen aangaande de rol en missie van de jeugdadvocaat: *guardian at litem*, *amicus curiae* en *avocat défenseur*, waarbij vooral dit laatste model wordt aangehangen (Moreau, 2005; Vandorpe, 2004: 157). Het is een discussie waard of dit niet anders moet zijn voor buitengerechtelijke zaken waarin er (nog) geen sprake is van een geschil⁴².

Een tweede, nog belangrijkere voorwaarde is dat de in de vorming vergaarde kennis ook omgezet wordt in praktijk, en dat de opgeleide jeugdadvocaten dus effectief met kennis van zaken en met een gepaste houding optreden bij het verlenen van juridische bijstand in jeugdhulpzaken. Hier ligt o.i. een belangrijke verantwoordelijkheid bij de (jeugd)advocatuur als geheel. Zo is het belangrijk dat blijvend wordt geïnvesteerd in (permanente) vorming en intervisie, maar ook dat gepast wordt opgetreden wanneer jeugdadvocaten niet correct hebben gehandeld. Daarnaast kan het opbouwen en onderhouden van contacten met andere actoren binnen de jeugdzorg helpen om de beeldvorming ten aanzien van de beroepsgroep bij te schaven.

⁴² Bij een bevraging van jeugdadvocaten in het kader van een masterscriptie suggereerden een aantal advocaten dat in VOS-zaken eerder als *guardiam ad litem* en in MOF-zaken eerder als *avocat défenseur* wordt opgetreden; zie Verstraelen, 2009: 42.

4. BESLUIT

16. De bijstand van minderjarigen in de jeugdhulp vereist bijzondere aandacht omwille van hun specifieke positie. Enerzijds gaat het er in jeugdzaken van alle aard in hoofdzaak om jongeren te ondersteunen en te begeleiden in hun ontwikkeling, in voorkomend geval hen te beschermen, en werken de verschillende actoren binnen zowel justitie als de jeugdzorg samen om deze hulp te bieden. Op het eerste gezicht lijkt het dus wat absurd de jongeren te “beschermen tegen de beschermer”. Daartegenover staat dat minderjarigen voor veel zaken afhankelijk zijn van de personen en actoren die hen deze bescherming moeten bieden en dat hun levens in grote mate bepaald worden door beslissingen genomen door anderen. Net om enigszins een evenwicht in de relatie met de professionele jeugdhulpactoren te bewerkstelligen, zijn een tiental jaar geleden ‘rechten in de jeugdhulp’ toegekend. Met deze toekenning werd ook bewust geopteerd voor een (positieve) juridisering van de jeugdhulp. Het toelaten van de aanwezigheid van een jeugdadvoocaat in deze context zou, mits de gepaste houding, verder kunnen bijdragen tot het door de wetgever nagestreefde evenwicht tussen hulpverlener en cliënt.

17. Het naar aanleiding van dit artikel gevoerde onderzoek laat toe te concluderen dat het recht op bijstand van een advocaat in de buitengerechtelijke integrale jeugdhulp, op een zeer specifieke situatie na (het tegensprekelijk debat voorafgaand aan de beslissing van een gemandateerde voorziening tot doorverwijzing naar het parket, *supra* nr. 7), niet gegarandeerd is. Wel werden concrete situaties geïdentificeerd waarin op basis van gezaghebbende internationale bepalingen van de professionele jeugdhulpactoren kan worden verwacht dat zij toelaten dat een minderjarige zich laat bijstaan door zijn advocaat. Dit kan meteen een appel zijn aan de wetgever om de rol van de (jeugd)advocaat in de buitengerechtelijke jeugdhulp duidelijker te expliciteren en in conformiteit te brengen met die bepalingen. De advocatuur tot slot heeft hierbij als taak het specifieke profiel van jeugdadvoocaat verder te ontwikkelen en het (aan)gepast optreden in de praktijk te bewaken. De gecombineerde realisatie van deze suggesties maakt dan hopelijk van de jeugdadvoocaat in de vrijwillige jeugdhulp een gewenste in plaats van ongenode gast.

REFERENTIES

- Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, Advies nr. 27/2012 m.b.t. het voorontwerp van decreet betreffende de integrale jeugdhulp, 12 september 2012, https://www.privacycommission.be/sites/privacycommission/files/documents/advies_27_2012_0.pdf.
- Decock, G. (2009). De nieuw opgerichte Unie van jeugdadvocaten. Doelstellingen en concrete werking. *Tijdschrift voor jeugd- en kinderrechten*, nr. 2, 158-160.
- Decock, G. (2003). De buitengerechtelijke jeugdbijstand in Vlaanderen. Naar een rechtspositie voor de gebruiker. *Tijdschrift voor jeugd- en kinderrechten*, nr. 2, 68-81.
- De Staercke, J. (2004). Algemene beginselen van behoorlijk bestuur. *AdvocatenPraktijk*, 86(9).
- Detrick, S. (1999). *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Den Haag: Kluwer Law International.

- De Wilde, C., & Bosmans, J. (2004). Decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp – Ontstaansgeschiedenis, krachtlijnen en randvoorwaarden voor een daadwerkelijke implementatie. *Tijdschrift voor jeugd- en kinderrechten*, nr. 4, 213-215.
- Goris, J. (2006). Het toepassingsgebied van de hoorplicht in het algemeen en bij de mogelijkheid om een georganiseerd bestuurlijk beroep in te stellen in het bijzonder. *Rechtskundig Weekblad*, 26, 1018-1020.
- Hanson, K. (2014). Directe werking van artikel 37 IVRK. In G. Decock, L. De Geyter, K. Devolder, A. Vandekerckhove & S. Van Rumst (Eds.), *Kids-Codex Boek I* (p. 44). Brussel: Larcier.
- Kilkelly, U. (2015). The CRC and the ECHR: The Contribution of the European Court of Human Rights to the Implementation of Article 12 of the CRC. In T. Liefwaard & J.E. Doek (Eds.), *Litigating the Rights of the Child – The UN Convention on the Rights of the Child in Domestic and International Jurisprudence* (pp. 193-208). Dordrecht: Springer.
- Liefwaard, T. (2015). Juvenile justice from an international children's rights perspective. In W. Vandenhoele, E. Desmet, D. Reynaert, & S. Lembrechts (Eds.), *Routledge International Handbook of Children's Rights Studies* (pp. 234-256). Oxon, New York: Routledge.
- Manco, E. (2015). Detention of the child in the light of international law – A commentary on article 37 of the United Nation Convention on the Rights of the Child. *Amsterdam Law Forum*, 7(1), 55-75.
- Moreau, Th. (2005). Quelques réflexions sur l'avocat de mineur délinquant à travers l'histoire de la protection de la jeunesse. In J. Christiaens, D. De Fraene en I. Delens-Ravier (Eds.), *Protection de la jeunesse – Formes et réformes / Jeugdbescherming – Vormen en hervormingen* (pp. 309-327). Brussel: Bruylant.
- Opdebeek, I. (2006). De hoorplicht. In I. Opdebeek, & M. Van Damme (Eds.), *Beginselen van behoorlijk bestuur* (pp. 235-278). Brugge: die Keure.
- Parker, C.H. (2016). Trust A v. X and others: the ghost of Nielsen returns? *Medical Law Review*, 24(2), 268-277.
- Put, J. (2015). *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*. Brugge: die Keure.
- Put, J., Rom, M., & Van Der Straete, I. (2007). Geesteszieke minderjarigen en dwang. Brussel: Larcier.
- Put, J., & Van der Straete, I. (2001). The Belgian legislative proposal concerning juvenile lawyers. In I. Sagel-Grande (ed.), *In the best interest of the child. Conflict resolution for and by children and juveniles* (pp. 65-80). Amsterdam: Rozenberg.
- Rom, M., Herbots, K., & Put, J. (2009). *De rechtspositie van jongeren in detentie in (inter)nationaal perspectief*. Onderzoeksrapport in opdracht van het kinderrechtencommissariaat. Leuven. <https://www.law.kuleuven.be/isr/onderzoekoud/onlinerapportenbijlagen/Eindrapport-%20Jongeren%20in%20detentie-2009%20beveiligd.pdf>.
- Schabas, W., & Sax, H. (2006). Article 37 – Prohibition of Torture, Death Penalty, Life Imprisonment and Deprivation of Liberty. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Van Assche, L., & Put, J. (2013). *Juridisering van de zorgsector. Een verkennende begrips- en fenomenestudie*. Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, 161 p., <http://steunpuntwvg.be/publicaties/rapporten/publicaties-nieuw#Juridisering>.
- Vandaele, A., & Verbeyst, S. (2014). De directe werking van het kinderrechtenverdrag – Het recht om zijn mening te uiten. In G. Decock, L. De Geyter, K. Devolder, A. Vandekerckhove, & S. Van Rumst (Eds.), *Kids-Codex Boek I* (pp. 25-27). Brussel: Larcier.

- Vandenhole, W. (2015). The Convention of the Rights of the Child in Belgian Case Law. In T. Liefwaard, & J.E. Doek (Eds.), *Litigating the Rights of the Child – The UN Convention on the Rights of the Child in Domestic and International Jurisprudence* (pp. 105-122). Dordrecht: Springer.
- Van der Mussele, E. (2015). Advocaat voor minderjarigen: praktijk en beroepsregels. In ORDE VAN VLAAMSE BALIES (Ed.), *Bijzondere opleiding Jeugdrecht 2015-2016* (pp. 145-334). Mechelen: Kluwer.
- Van der Mussele, E. (2006). Advocaten voor minderjarigen: stand van zaken. In CBR (ed.), *De procesbekwaamheid van minderjarigen* (pp. 1-36). Antwerpen: Intersentia.
- Vandorpe, J. (2004). De rol van de jeugdadvocaat: een pedagogische benadering. *Tijdschrift voor jeugd- en kinderrechten*, nr. 3, 156-160.
- Van Looveren, A. (2014). Het nieuwe jeugdhulplandschap in verontrustende situaties. *Tijdschrift voor jeugd- en kinderrechten*, nr. 3, 298-306.
- Verdeyen, V., & Put, J. (2005). Openbaarheid van bestuur in de Vlaamse welzijnsvoorzieningen. *Tijdschrift voor Sociaal Recht*, nr. 3, 515-571.
- Verhellen, E. (2000). *Verdrag inzake de rechten van het kind*. Leuven: Garant.
- Verstraeten, K. (2009). De jeugdadvocaat: profiel, praktijk en visie. *Onuitg. Masterproef KU Leuven*, 70.
- X. (2008). *International Justice for children*. Straatsburg: Council of Europe Publishing.